

GITA DENECKERE

Leopold I. De eerste koning van Europa

Antwerpen, De Bezige Bij, 2011, ill., 736 p.

Deze voortreffelijke biografie van Leopold I plaatst de hoofdpersoon in diens Europese cultuurhistorische, sociaal- psychologische, gender-historische en politiek-historische context. De auteur geeft ook een helder beeld van Leopolds persoonlijke leven. Haar biografie vormt daarom een wezenlijke stap voorwaarts op het gebied van de staatslieden-biografie in het algemeen en de Belgische koningsbiografie in het bijzonder. De door de auteur gekozen Europese context is noodzakelijk als men bedenkt dat Leopold reeds een prins van Europese bekendheid en ervaring was toen hij als eenenveertigjarige een troon in België vond. Dankzij Leopolds uitgebreide briefwisseling met zijn naaste familie, verwanten en staatslieden was het Gita Deneckere mogelijk om de onderste steen boven te brengen. Zij beschouwt haar held als speelbal van het lot dat hem vanwege de gevolgen van de Franse revolutie, de verwarring in het Duitse rijk en de hertekening van Europa tenslotte in Brussel deed belanden om er zijn ideeën over het negentiende-eeuwse koningschap in de praktijk te brengen. Op basis van het vele briefmateriaal schrijft de auteur vanuit het deelnemersperspectief en parafraseert zij de meeste brieven. Het bevordert de levendigheid maar legt wel een heel sterke klemtoon op Leopolds standpunten. Niet altijd geeft de auteur er commentaar bij om Leopolds mening in perspectief te plaatsen. Met die beperking moet de lezer rekening houden. Het is verder de vraag of de auteur de context in sommige hoofdstukken niet te ruim neemt waardoor haar interessante

studie aan een zeker overgewicht is gaan lijden.

Het beeld dat oprijst is kort geschetst het volgende. Als zevende kind van de hertog van Saksen-Coburg-Saalfeld werd Leopold gestimuleerd om zich een plaats in de wereld te verwerven. Moeder Augusta was een ontwikkelde vrouw die voor haar kinderen voorname huwelijkspartners zocht. Hoewel zij op Leopold een stempel drukte is het de vraag of de passages die de auteur wijdt aan zijn moeders intellectuele vorming en belesenheid niet wat ver voeren. Leopold was haar jongste kind en modelzoon. Hij kreeg een strenge Lutherse opvoeding en bleek met zijn heldere verstand, hoofse omgangsvormen en knappe voorkomen geroepen om voor de belangen van het hertogdom op te komen, eerst bij Napoleon en de tsaar en later tijdens het Congres van Wenen. Zijn huwelijksplannen hield hij opgeborgen totdat hij de Britse kroonprinses Charlotte in het oog kreeg, wat leidde tot een gelukkig maar kortstondig huwelijk. Op dit punt van haar boek heeft de auteur de culturele en politieke context reeds uitvoerig geschetst: de Duitse romantiek, het Lutherse piëtisme, de Britse politieke cultuur en de opzet van de Europese vorsten om na de val van Napoleon als Europees Concert de vrede te bewaren en revoluties te voorkomen. Ook Leopolds beseef van de betekenis van de pers en de publieke opinie over het koningschap komen aan bod. Leopold droeg er ook toe bij dat de ongehuwde hertog van Kent ter wille van het voortbestaan van het Britse koningshuis trouwde met Leopolds zuster Victoire. Onze held steunde zijn zuster en haar dochttertje Victoria moreel en financieel na de onverwachte dood van de hertog. Hij bleef met zuster en nichtje zulke nauwe banden houden dat de laatste hem

als haar tweede vader beschouwde. Vanuit die positie bereidde hij Victoria voor op haar toekomstige rol als koningin.

De stortvloed van brieven die Leopold en Victoria voor en na haar troonsbestijging wisselden tonen hoe sterk Leopold zijn opvattingen over het koningschap op haar wilde overdragen. Zij diende als hoogste scheidsrechter politiek neutraal te zijn en goede vrienden met alle partijen te blijven. Natuurlijk moest Victoria altijd heel voorzichtig handelen, want alle macht of invloed die zij afstond, was de kroon onherroepelijk kwijt. Het uitgangspunt van de kroon was daarom in wezen conservatief. Dat waren precies de inzichten waarmee Leopold zelf de monarchie in België en Europa wilde laten overleven. Daartoe behoorde ook zijn advies dat een staatshoofd zich als lid van een gelukkig gezin moest profileren om aan de verwachtingen van de middenklasse te voldoen. Leopolds invloed werkte door toen zijn neef Albert van Saksen-Coburg – niet toevallig – met Victoria trouwde. Albert was het toonbeeld van fatsoen en echtelijke trouw en had moderne ideeën op allerlei gebied – ook voor hem trad Leopold op als tweede vader. Het succes van Victoria en Albert beschouwde Leopold dan ook als zijn eigen verdienste. Leopolds belangrijke rol als onvermoeibare raadgever van Victoria zette een zodanige stempel op de Britse monarchie dat de geschiedschrijving op dit punt zal moeten worden herzien. Het neemt niet weg dat de uitgebreide weergave van Leopolds reacties op de lotgevallen van de Britse kroon in de jaren 1850 wel erg ver voeren. Door huwelijken van Leopolds en Victoria's kinderen met leden van andere Europese vorstenhuizen zouden de Coburgs in de loop van de eeuw nog tot verdere dynastieke

hoogte stijgen. Ook de historiografie van de internationale betrekkingen wordt door de auteur overtuigend voorzien van een dynastiek accent. Zij betoogt dan ook dat Paul Schroeders opvattingen over het functioneren van het Europees Concert aangevuld zouden moeten worden met het inzicht dat de Europese vorsten na 1815 tegenover elkaar als familievaders de vrede wilden bewaren.

Toen de behoedzame Leopold in 1831 na enige aarzeling liet merken dat hij wel door het Nationaal Congres tot koning wilde worden gekozen, opende zich voor hem de gelegenheid zijn inzicht en ervaring aan te wenden ten behoeve van de Europese vrede en zijn nieuwe vaderland – het een zag hij niet los van het ander. Als vervolg op het hartelijke welkom dat hem bij zijn komst in de Belgische steden en dorpen bereid werd trad hij na 1831 systematisch op in het openbaar met zijn tweede echtgenote Louise en hun kinderen.

Hoewel Leopold altijd lutheraan bleef, begreep hij dat het belangrijk was om de katholieke geestelijkheid en haar achterban voor zich te winnen en het episcopaat door middel van de internuntius bij de les te houden. Met zijn populariteit bij de clerus en het volk wist hij zijn positie tegenover het wettelijke land te versterken. Afgezien van het koningschap beschouwde hij het katholicisme als het beste nationale bindmiddel in een land waar een sterk nationaal gevoel zijns inziens ontbrak.

Was Leopold een politiek neutrale scheidsrechter volgens eigen recept ? Neen. Volgens hem was de Belgische bevolking monarchistisch en katholiek. Het katholicisme, in Vlaanderen nog meer dan elders in

het land, vormde zijns inziens het nationale element, terwijl hij de liberalen maar een stelletje kosmopolieten vond. Gematigd katholieke politici genoten daarom zijn voorkeur bij kabinetsformaties. Als vorst van zijn tijd hield Leopold natuurlijk wel rekening met liberalisme en nationalisme, aldus de auteur. Maar uit haar weergave van Leopolds gedachten over de ontwikkelingen in Europa en België blijkt dat hij hun kracht onderschatte. Weliswaar probeerde hij met unionistische regeringen de uitvoerende macht een sterke greep op het bestuur te geven en tot partijstrijd leidende maatregelen te voorkomen. Zijn opzet om het liberalisme te temmen mislukte op den duur toch – tot groot verdriet van de vorst. In het revolutiejaar 1848 merkte hij echter tot zijn genoegen dat België met zijn vermaledijde grondwet glansrijk overeind bleef, nota bene onder een liberale regering. Europa erkende de jonge staat als een element van stabiliteit onder zijn koning, vond hij. Als constitutioneel model was België voorbeeldig, maar hij betaalde de prijs ervoor, want de staat rustte op zijn schouders. Het nam niet weg dat Leopold tijdens de woelige jaren van Europese revoluties uitgebreid correspondeerde met gekroonde hoofden en staatslieden zonder dat hij als nestor van Europa de gang van zaken sterk kon beïnvloeden. Men kan zich afvragen of de vele pagina's die de auteur wijdt aan Leopolds brieven over de problemen rondom de mislukte Duitse eenheid, of zijn analyse van de politieke gebeurtenissen in het Frankrijk van de jaren 1848-1852, niet wat van het goede te veel zijn.

De nasleep van 1848 bracht rust in de Belgische binnenlands politiek, de vorst slaagde erin gematigde katholieke regeringen te vormen die veel op zijn unionistische kabinetten leken. Daaraan kwam een eind

toen van 1857 tot 1870 liberale regeringen staat en samenleving in hun geest gingen veranderen. De gewijzigde politieke cultuur gaf aan dat de Belgische industrie de landbouwsector had overvleugeld. Grote ondernemers en een welvarende middenklasse gaven het liberalisme de wind in de zeilen. Die dynamiek was aan Leopold niet besteed. Mopperde Leopold vooral op de liberalen, de zijn inziens zwakke katholieke politici kon hij evenmin waarderen. Aan het eind van zijn leven was hij negatiever dan ooit over het intens verdeelde wettelijke land dat ver was afgeweken van de weg van gematigdheid die de behoudende vorst zozeer liefhad uit 's lands en dynastiek belang.

In de internationale politiek ging het met Leopolds idealen al niet veel beter. Tot zijn spijt viel door de Krimoorlog de samenwerking tussen de drie conservatieve hoven van Wenen, Sint-Petersburg en Berlijn uiteen, terwijl uiteindelijk ook de Frans-Britse entente bekoelde. Met het verlangen naar nationale eenheid in Italië en Duitsland had Leopold weinig op, want dat dreigde de vrede in Europa te verstoren. Binnen zijn Europese netwerk was hij gematigd blijven aanprijzen, maar op den duur haalde zijn persoonlijke diplomatie nog maar weinig uit. Als vorst uit een tussentijd had Leopold aan het eind van zijn leven geen greep meer op de wereld van Napoleon III, Cavour en Bismarck.

Oostenrijk werd door Leopold beschouwd als wezenlijk voor het machtsevenwicht in Europa. Het was niet toevallig dat zijn oudste zoon en zijn dochter huwelijken met Habsburgers sloten, wat natuurlijk zeer eervol was voor de Belgische monarchie, maar haar uiteindelijk wel associeerde met een grote mogendheid in verval. Daarbij kwam

dat de relatie met zijn oudste zoon kil was. De kroonprins was een man van zijn tijd, koesterde bewondering voor Napoleon III en speelde met wilde expansieplannen in Europa en overzee. Leopold I begreep steeds minder van zijn zoon en opvolger. Door de ogen van de vader kan de lezer het ongenoegen over de wonderlijke persoonlijkheid van de latere Leopold II volgen. Dat ongenoegen was een van de schaduwen op de laatste levensjaren van Leopold I waarin ziekten hem kwelden. Maar tot het eind bleef de vorst in zijn rol. De Europese vorst had België een dynastie als plechtanker geschonken. Met dit boek kreeg hij een biografie die hem waardig is.

Coenraad Arnold Tamse